

Правові імунітети і правові обмеження

Звернення до проблеми порівняльного аналізу правового імунітету з іншими юридичними категоріями продиктовано тим, що функціональна придатність правових імунітетів прямо пропорційна характеру визначеності об'єкта правового регулювання, який, у свою чергу, вимагає жорсткого розмежування з об'єктами функціонального впливу інших правових категорій. Крім того, правові імунітети поряд з іншими правовими вилученнями створюють особливий правовий стан, в якому для кожного із правових вилучень надається власна «сфера відповідальності». Оптимальність правового стану в цілому залежить від оптимальності правового регулювання кожним правовим вилученням, розподіл сфер між якими може і повинен здійснюватися виключно на засадах чіткого й однозначного їх розмежування.

Окремі аспекти прояву правових обмежень та правового імунітету були предметом дослідження С.С. Алексеєва, С.В. Бобровник, А.О. Войшвила О.М. Кисельової, О.В. Малько, С.В. Мирошник, Ю.Н. Оборотов, Н.М. Онищенко, О.Ф. Скакун, М.А. Тюремкова, Ю.С. Шемшученка., але носять фрагментарний характер.

Поняття «правові обмеження» в теорії права використовується у вузькому і широкому розумінні. Широке розуміння правових обмежень пов'язується безпосередньо з визначенням права як системи загальнообов'язкових правил поведінки «людей, організацій, соціальних спільностей, які використовують процедуру, формалізоване рішення і державний примус для попередження й вирішення конфліктів...» [1, с.21]. (Оборотов Ю.Н. Теория государства и права (прагматический курс): экзаменационный справочник / Ю.Н. Оборотов – О. : Юрид. л-ра, 2004. – 183 с.) Відповідно, право впливає на поведінку і характер діяльності індивідуальних і

колективних суб'єктів за допомогою різних форм, у тому числі і шляхом встановлення обмежень для їх здійснення. Таким чином, під правовими обмеженнями у широкому розумінні слід вважати встановлені у праві межі, які звужують діяльність суб'єктів, тобто здійснюють стримування неправомірної поведінки, створюють умови для задоволення інтересів контрагента (у широкому розумінні цього слова) і суспільних інтересів в їх охороні і захисті [2, с.17].(Малько А.В. Привилегии как специфическая разновидность правовых льгот / А.В. Малько, И.С. Морозова // Правоведение. – 1999. – № 4. – С. 143–156)

1. До правових обмежень у вузькому розумінні слід віднести виключно правові положення, які вносять обмеження на вчинення певних дій, у тому числі і під загрозою застосування юридичної відповідальності до особи, яка відмовляється погоджувати власну поведінку із встановленими обмеженнями. На думку представників такого підходу, до правових обмежень належать фактори й умови, що перешкоджають протиправним проявам і забезпечують правомірну реалізацію заборон у формі бездіяльності. Вони характеризуються тим, що: 1) сприяють реалізації інтересів суб'єктів права, а також перешкоджають здійсненню суспільно-небезпечних намірів суб'єктів у вигляді протиправної поведінки; 2) забезпечують мотивацію правомірної бездіяльності; 3) спрямовані на вибір суб'єктом правомірного варіанту поведінки; 4) інформують про наслідки правомірного варіанту поведінки; 5) виявляються у правовій формі обов'язків, припинень, покарань; 6) забезпечують реалізацію охоронної функції права [3, с.288]. (Теорія держави і права : підручник / за ред. С.Л. Лисенкова. – К. : Юрінком Інтер. – 2005. – 448 с.)

Під час проведення порівняльного аналізу правових імунітетів і правових обмежень доцільним слід використати широкий підхід до розуміння нормативних обмежень, оскільки саме він створює підстави для визначення всіх точок зіткнення двох досліджуваних правових реалій.

Ознаками правових обмежень є те, що вони: - пов'язані з несприятливими умовами (загроза або позбавлення певних цінностей) для задоволення власних

інтересів суб'єкта, або спрямування на їх стримування й одночасно на задоволення інтересів протилежної сторони і суспільних інтересів в охороні і захисті; - забезпечуються діяльністю держави, оскільки супроводжуються застосуванням як заохочувальних, так і примусових засобів; - повідомляють про зменшення обсягів свобод, можливостей, прав особи, а в деяких випадках і обов'язків, що здійснюється за допомогою заборон, засобів захисту, відповідальності і тощо, що зводить різноманіття у поведінці особи до певного стану, прийняттого з точки зору соціальних стандартів; - спрямовані на охорону суспільних відносин щодо захисту індивідуальної і колективної свободи.

До правових обмежень належать окремі правові положення, які, на перший погляд, мають характер правових імунітетів, але такими визнані бути не можуть, це, зокрема, конституційні обмеження для іноземців щодо проходження військової служби у Збройних силах України.

Необхідно зазначити, що правовий імунітет характеризується різними формами свого прояву, які мають відмінний характер співвідношення з правовими обмеженнями. Так, на перший погляд, окремі положення правових імунітетів можуть розглядатися як вилучення із загально встановлених обмежень у праві. Правовий імунітет у тій його частині, що передбачає звільнення осіб, які здійснюють певні міжнародні, державні і громадські функції, від юридичної відповідальності, не суперечить положенням правових обмежень, що забороняють вчинення правопорушень, а тільки обмежують характер і порядок визначення відповіді державних установ на вчинення протиправних дій, передбачених законом як правопорушень, і ні в якому разі не позбавляє обов'язку публічних суб'єктів дотримуватися у своїй діяльності встановлених правових обмежень. Інший, більш тісний характер взаємодії спостерігається у співвідношенні звільнення від виконання окремих юридичних обов'язків, як адитивної ознаки імунітету, і правовими обмеженнями щодо виконання окремих правових положень, які можуть розглядатися і як обов'язки, і як певні гарантовані правом свободи. У більшості випадків правові обмеження

мають абсолютний характер – стать, вік, і припинити їх неможливо, оскільки вони мають характер подій.

Таким чином, правові імунітети і правові обмеження характеризуються різною юридичною природою при певному співпадінні змістовних ознак, тоді як правові привілеї (пільги), маючи з правовими імунітетами загальну юридичну природу (правові виключення), відрізняються саме змістом правових положень. Чітке розмежування зазначених правових реалій створює підстави адекватного до їх змісту застосування в процесі правового регулювання суспільних відносин.